

Милицав М. Савић

СТВАРНА И ИМАГИНАРНА МЕСТА У РОСИЋЕВОЈ КЊИЗИ *ДОЛИНА ЈОРГОВАНА*

мали есеј

У поговору *Долине јоргована* Тиодор Росић пише да је књига настала захваљујући случају: са кћерком Тијаном остао је на „врелом нељудском београдском асфалту.“ Спас од несносне врућине потражили су у причама. Баш као Бокачови приповедачи бежећи од куге.

Тијана је желела нове приче. Уколико таквих прича има, јер све мање-више причају о истом. Онда се Росић сетио да радњу прича смести у родни крај, „чију ноћну таму обасјавају манастири Студеница, Ђурђеви ступови, Црна река, Петрова црква, Павлица, божија звезда манастира Сопоћани“. И тако су он и кћерка у причи путовали из „града Јелеча, који народ из незнања и данас зове Јеринин град, у Маглич; из Маглича у Брвеник, град браће Мусића; из Брвеника у Рељин град у Новом Пазару.“

Сви ови градови су стварни. И данас постоје, махом у рушевинама.

Тако је Росић, уводећи у бајку стварна места из Ибарске и Рашке долине из времена Немањића, освежио ову врсту приповедања, које се, нема сумње, допало његовој кћерки. И не само њој.

Тиме је Росић направио отклон од класичне бајке. Уместо безвременске радње увео је историјски проверљиву, уместо безименог простора конкретна места средњовековне Србије. Бајка је добила на документарности. И посредно на уверљивости.

Како је Росић описивао горе помињана и друга места из свог завичаја? Тим пре што су и она временом навукла ореол митског.

Најпре једна напомена: кад се опишу, стварна места у литератури постају мање-више митска. У функцији су приче, не документаристике. Борино Врање није исто што и стварно. Или Рашка из мојих прича и она стварна.

То је случај и са Росићевим завичајним местима. Иако постоје, она у његовим причама добијају бајковита обележја. У функцији су бајкописца, не географа или историчара.

У насловној причи „Долина јоргована“ Росић прави више „материјалних“ грешака. У причи Јелена Анжујска и Урош путују уз Ибар и прво наилази на стење звано Коштун. Тај локалитет се налази у долини Ибра, али не на њеном почетку, већ после скретања за манастир Градац. Коштун је на том месту у причи потребан Росићу да би се испричала још једна препрека коју Урош срећно савлада. Росић каже да у Коштуну „ноћу није доб-

ро заноћити, а где ни дању хришћанској души није добро без крста да залази“. Народ из оближњег села Беоци и дан-данас верује да је Коштун станиште ђавола. Тим пре, што су авиони НАТО-а на Коштун, без икаквог рационалног разлога, избацили тоне бомби.

Други локалитет на који будућа краљица и њен муж наилазе јесте Маглич. „Утврђење које се налази на брду, чији врх готово читаве године обавијају магле“, вели Росић. Више у духу легенди него чињеница. Највише врхове Копаоника обавијају магле, не Маглич, који је на ниском брду.

Код Маглича писац уводи пејзаже са расцветаним јоргованима. Њих тамо, бар данас, нема. Јорговани расту десетак километара даље, уз Ибар.

У причи „Три ковчега“ Росић помиње планину Рогозну и Чемерно. На првој је Драгутин у лову сломио ногу. Рогозна је описана као лепа али дивља планина, у којој Драгутин доживљава само невоље (нападају га осиге и змије). Рогозна данас, готово пуста, и данас тако изгледа. Непроходна, зарасла у шуме. Чемер-планина има више. Најпознатија је једна код Студенице. Постоји песма о томе да је планина добила име по чемерном животу њених становника. Росић у своју Чемер-планину смешта Борила са три главе. Не случајно! Таква планина и јесте за ово чудовиште!

Реља Крилатица је и епска и стварна личност. Његова надгробна плоча налази се у манастиру Кончул крај Рашке. У близини тврђаве Рас, на обалама Рашке налазе се остаци утврђења, које народ назива Рељина градина.

У „Долини јоргована“ Крилатица је главни јунак две приче. За наше разматрање важна је прича „Реља Крилатица и Тројан“. Остаци града Тројана постоје на Пештеру. Име је добио по словенском демону, љубитељу жена, који се једино бојао сунчевих зрака. Постоје планине Јарут и Нинаја (Росић прву назива брдом, другу гором). Постоји и Требиште, на коме су недавно пронађени остаци старословенског храма. Можда је Тројан управо био Словен-паганин. Постоји и мајушно језеро у близини села Тузиње. Иначе, верује се да је некад цео Пештер био језеро. У језеру је живела аждаја коју је убио свети Ђорђе. Муслимани пак верују да је аждају убио Алија Ђерђелез. Аждају није било лако убити, тако да је она дуго издисала. Село Живалићи добио је име јер је аждаја ту још била жива.

Све те приче о убиству грозне аждаје и ноћника Тројана Росић је приписао Рељи Крилатици. Опет новина у презентацији познате легенде. Смештене у реалне локалитете.

Прича „Реља Крилатица и Тројан“ највише је од свих Росичевих прича локализована, пре свега просторно.

У причи „Језеро на Мокрој Гори“ Росић уводи Дубровчане. Помиње и њихову колонију на Пазаришту, чији се остаци налазе у близини тврђаве Рас.

Планина Мокра гора налази се између Зубиног Потока и Истока. На самом врху налази се језеро. И планина и језеро данас изгледају као у Росићевој бајци. Осим што у тој бајци нема људи. Нема Срба. Нема ни златоруне јагњаци, чије се „печење допада сладокусцима“.

Врх Црни крш не постоји. Али постоји Лучин крш.

У овој бајци Росић помиње и град Јелеч из којег је младожења Јован. Град Јелеч, на Рогозни, некад значајна тврђава (Турци су одмах после Косовске битке ту поставили свог управитеља), данас је у рушевинама. Тешко се до њега попети и пешке. Још би било теже Јовану на коњу довести младу.

Градови Дрвеник и Каменград су измишљени. Уколико Дрвеник није Брвеник. Опет се помиње Коштун, али модификован у Костур. Бесна планина је измишљена.

У пролеће 2013. попео сам се на тврђаву Јелеч. После четвртог покушаја. Требало ми је пола дана да се попнем до тврђаве, исто толико да сиђем.

Нису ме нападале осице, али видео сам змије. Некад славни српски градови данас су станишта љутих гуја.

Хтео сам, између осталог, да видим како то стварно изгледа Јелеч.

Већ сам рекао: лепши је онај из Росићевих бајки.

А ваљда се због тога и пишу бајке. Да нам понуде слику лепшег света.

ИЗВОР

Тиодор Росић: *Долина јорјована*, СКЗ, Београд, 1991.